

[0048] De constructie met vooropgeplaatst praepositionaal object.

Bij hetgeen Dr. P. Sipma in *It Beaken*, XI (1949), s. 155 - 157 geschreven heeft onder 't opschrift 'Praten hâld ik net fan' en tevens bij 't artikel van Dr. A.A. Verdenius in *De nieuwe Taalgids*, 37 (1943), blz. 71-74 over 'Een constructie met vooropgeplaatst praepositionaal object' wil ik hier gaarne enkele kanttekeningen maken en aanvullingen geven.

a. Aan 't eind van zijn artikel in 'It Beaken' zegt Sipma: Hjirút mien ik bislute to meijen, dat de konstruksje, dy't hjir tige yn it koart bihandele is, yn it Frysk op syn minst tobek giet oan it jier 1500 ta, om in roun getal to neamen.'

Dat deze conclusie juist geweest is, blijkt uit een Ofr. oorkonde van 't jaar 1495, die we vinden in Sipma's O. I, 415, 6, waar we lezen: 'Wij Mathijs Douwa zoen Peter Folkerts zoen wenheftich thij Thyamarum hlyet ende bikannet... dattet ws wytlik is hoe dat Claes Reiners zoen.... pligha thoe hebben thyaen pondameta landis *hwelke land* forscr^a Claes forsⁿ plygha dy hier *fan* thoe berren' [d.i. *van welk land* Claes enz.] Dit is de oudste plaats met bovenbedoelde constructie, die ik tot nu toe gevonden heb.

b. Uit Eelke Meinderts, *Aagtje Ysbrants* (1779) haalt Sipma de volgende plaatsen aan: [ik citeer de recente editie van Dr. J.H. Brouwer in de Magnus-rige n° 7]:

1⁰ ‘*malligheit, gekkerije, gastjen en brastjen hâdt hij net fin*’ (s. 21)

2⁰ ‘*mooi goed hetze zin ôon*’ (s. 21)

3⁰ ‘*dij Uitdraagsters en Smouzen kan men alles oon kwijt wudde*’ (s. 37)

c. Aan deze plaatsen kan ik uit ‘t Midfrysk van de 18de eeuw nog een tiental toevoegen: ik laat ze hier volgen;

1⁰ E. Meinderts. *Aagtje Ysbrants*, s. 42.: ‘‘*t goed*, der men ijn jier en dei net bij komt, komt men dan reis *bij*.’

2⁰ J. Althuysen, *Friesche Rymlery* I, 6: ‘*D’Al syaende Goad; dy mey zyn æg Uwz yerdryk fin ruwnom byglurket ... Is dit wurk fin.*’

3⁰ Ibidem. I, 29: ‘*Dat dy iene faak wil pryezje*, Sprekt ien oor wer *læbbig* (= afkeurend) *fin.*’

4⁰ Ibidem: I, 56: ‘*it Booskjen kin min næt mispryezje. Of fin gryezje.*’

5⁰ Ibidem. I, 127: ‘*Jaa dy mæste fierre wey Giet it soa tyenwurdig mey.*’

6⁰ Ibidem. I, 127. ‘*Wiskinst is hy yn bydrieon.*’

7⁰ Ibidem. II, 506: psalm 147, 50-51 *jens wyedde græften Hâdt Hy it aeg oer.*’

8⁰ Ibidem, II, 508. psalm, 148, 17: ‘*ien order, Dy Joa noyt toa buwtten kinne.*’

9⁰ Ibidem, II, 407, Psalm 106, 24: ‘*Het Y zeyn*, woen wy næt *omjaan*.

10⁰ Eelke Meinderts, *Folle Gelok* e.s.f. (2e pr.), Ien wirttje oon de Lezzer. ‘*dij lust hie koe ‘t den za wol lezze az oorz; in ore koe doz neat oonhelpje.*

d. Deze citaten geven aanleiding tot een drietal opmerkingen.

1⁰ Sipma heeft er in zijn bovengenoemd artikel reeds op gewezen, dat door ‘t vooropplaatsen van ‘t psychologisch subject en ‘t naar achteren schuiven van de praepositie, deze laatste enigszins ‘t karakter krijgt van een adverbium. Dit vindt bevestiging in de laatste twee aanhalingen (9⁰ en 10⁰), waarin de schrijvers, respect. Althuysen en Meinderts, er zelfs toe komen, het verbum en de bijbehorende praepositie aaneen te schrijven (*omjaan - oonhelpje*).

2⁰ Uit de citaten, onder 3⁰ en 9⁰ genoemd, blijkt, dat het vooropgeplaatste praepositionaal object (psychologisch subject) een volledige zin kan zijn (3⁰ ‘*Dat dy iene faak wil pryezje.*’ - 9⁰ ‘*Het Y zeyn*’).

3⁰ Bij een aanhaling uit C. Huygens, *Zeestraet*, vs 237, merkt Verdenius in zijn bovengenoemd artikel op: ‘Hier heeft men verder de constructie *in de relatieve bijzin*; dit gebruik is ons vertrouwd uit het Engels. Verdere soortgelijke vbb. heb ik niet.’ Welnu zulk een voorbeeld geeft ons ‘t Fries van J. Althuysen in *psalm* 148, 17, waar hij spreekt van ‘ien order, *Dy Joa* (= ze) noyt *toa buwtten kinne.*’ [d.w.z. een natuurwet, waaraan ze altijd gebonden zijn].

e. Uit het oudere Nederlands geeft Verdenius enkele voorbeelden van bovenbedoelde constructie: 1⁰ Joan. Sartorius. *Adagiorum* etc. I, n° 83: ‘*Den slag der grijsen mach men wel voor ysen;*¹⁾ 2⁰ P.C. Hooft, *Achilles en Polyxena*, vs. 1449-1450: ‘*het wapen dat my dede Achilles vin-*

1) We geven hier ook alle reeds door Sipma en Verdenius geciteerde voorbeelden, om zo alle tot nu toe gesignaleerde bewijspplaatsen van onze constructie bijeen te hebben.

den eerst eysch ick dees wapens *meede*;' 3° *ibidem*, vs. 1699-1700: '*Die sij int leeven van sijn eer hebben versteeken* Sullen de grieken nae sijn doot noch wel *om smeecken*;' 4° P.C. Hooft, *Gedichten* (editie F.A. Stoett), I, 210, vs. 243-244: '*Glas en Cristalyn tot brillen* Moet ghij hoopen gelds *in* spillen' en 5° P. Langendijk, *Quincampoix* (Pantheon-uitg., blz. 75): 'Die windnegoties is ... heel weinig *op* te roemen;' 6° C. Huygens. *De Zeestraet*, vs. 237: 'O dooden die noch zijt, o Boecken *die* ick eere, En soo gemakelick en soo geern *me* verkeere.' Sipma citeert bovendien nog: 1° uit Peter Jacobsz. van Thabor, *Hist. van Vriesland* (in: Visser en Amersfoort, *Archief v. Vad.... Gesch. enz I-III*), dl. III, 271: 'Ende *die* Byscop was grote spraeck van, dat hy quam myt grote ontseet'; 2° *Ibidem*, III, 273: '*Dese olde torn liet die Vorst* van Geller een diepe (= gracht) myt een sterck bolwerck *om* maken'; 3° *ibidem*. III, 377: '*dat coer* was alt holtwerck myt die spaert *op* gherecht'; 4° uit N.J. Wieringa's *Rabalais-vertaling* (1682), I, 628: '*Andere kost* mag kaf *in* wesen. [Zowel Peter van Thabor als N.J. Wieringa gebruiken vrij wat frisismen]; 5° uit P.C. Hooft, *Warenar*, vs. 702: '*Dat aer* heeft Grietje Goossens *af*' [d.w.z. van dat andere (patroon) heeft Grietje Goossens]; 6° uit *De nieuwe Overtoomsche Marktschipper*, z.j. Blz. 63: '*Haar boezem* schijnt de lolie *door*.'

Aan deze bewijsplaatsen kan ik nog enkele toevoegen:

1° *Veelderhande geneuchl. Dichten enz.*, blz. 22 (Moorkens vel): 'Maer *sulck een* als was myn eerste man Sorgh ick sal ick niet raken *an*.' [d.w.z. Maar aan zo een, als mijn eerste man was, zal ik, naar ik vrees, wel niet komen]. 2° *Vier excellente Kluchten* (ed. J.J. Mak), blz. 36, vs. 24: 'Want *lange siecten* ben ick *off* vervaert.' [Hier is de praepositie *van* vervangen door de adverbiale vorm '*off*']

3° Sam. Coster, *Spel vande Rycke-Man*, vs. 769: 'wat sullen wy beginnen, Omt *huysghesin* de kost met eeren *voor* te winnen?' 4° I.H. Krul, *Pampiere Wereld* (1681), blz. 297, *Hist. en Minnebeelden*: Pracht (zonder macht) is groote last, *De hovaerdy* is veel *aen* vast.' 5° Jac. Revius, *De Claechlieden Ieremiae*, Cap.II, 3de Clachte, vs. 29-30 (ed. Smit, I, 133): 'Noch *conincx croon*, noch *priesterlijck gewaet* En wil hy meer *van* weten.'

f. Veel menigvuldiger dan in 't oudere Nederlands komt de onderhavige constructie voor in de 'Nedersaksische' streektalen binnen onze landsgrenzen. Het oudste voorbeeld, dat ik er van gevonden heb, is de boven aangehaalde plaats uit Revius' *Claechlieden Ieremiae*, II, 3, 29-30, want dit gebruik is bij hem ongetwijfeld toe te schrijven aan invloed van het dialect uit zijn geboortestreek (Deventer), zoals er veel meer bij hem aan te wijzen is. Voorts noem ik nu eerst enige voorbeelden uit het hedendaagse Gronings: 1° Tijdschr. '*Groningen*', I, 114: 'Moar *zuks* mout ik niks *van* hebben,' 2° Jan Boer in '*Groningen*', XXX, 11; '*Zien schenzebult* (= takkebossenschelf) wier 'n schildwacht *van* bouwd.'

3° J. de Graaf, *N. Prov. Gron. Courant*, 19 Nov. 1949, 7: 'Ovendeur zat 'n gat *in*.' 4° Idem.: '*Trog en waarkbank* stoken overal splinters *oet*.' 5° J. de Graaf, *Grunneger Beelden*, blz. 85: '*Dat zakje* was 'k zo wies *mit* as schiet.' 6° J. de Graaf, *Van Vrouger en nou*, blz. 22: 'Nadde *vouten* krieg je liefzeerde *van*.' 7° J. de Graaf, *Volk oet Grunnen*, blz.

140: ‘Jongens hil ze heur nait mit op.’ 8° J. de Graaf, *N. Prov. Gron. Cour.* 10 Maart 1951: ‘t Smoken kin ‘e wat mit worren.’ 9° J. de Graaf, *Ibidem.* 10 Mei 1952: ‘Kerk binnen ze aan begunt te baauwen in 1160.’ 10° J. de Graaf, *Ibidem.* 14 Juni 1952: ‘Dat geslanter ben’ k ook zat van’. 11° J. de Graaf, *Ibidem.* 10 Mei 1952: ‘Wat dat te beduden het, wait ik niks van.’ Uit het recente Drents noteerde ik: 1° W. v.d. Linde, ‘Drenthe,’ 1952, blz. 154: ‘Beide was ‘t veur an te roaden’ [d.w.z. voor beide (nl. ‘kolde en ‘zonne’) was ‘t aan te raden]. 2° J. Naarding, ‘Drenthe’, 1952, blz. 78: ‘Mammonsdienst döt Oelenbarg zien Boerhoorn gil niet an’. Uit de Achterhoekse schetsen van G.A. van der Lugt, *De Mölle* noteerde ik de volgende plaatsen: Blz. 37: ‘en de hoeshollinge mankearn niks an, dat deej ‘t neet.’ blz. 118: ‘Moar de vrouwe van den boer had geen menske ‘t op staon.’ blz. 152: ‘doodgaon kump vannach neet van.’ blz.160: ‘zukke lagenten (= flauwe grappen) hool ik neet van.’

g. Ook in de Fries-getinte Noord-Hollandse volkstaal is de constructie met vooropgeplaatst psychologisch subject en achteruitgeschoven praepositie niet ongewoon; G. Karsten, *Het Dialect van Drechterland*, blz. 104 (par. 167) geeft er een drietal voorbeelden van.

h. In zijn bovengenoemd artikel in *De nieuwe Taalgids* zegt Verdenius in betrekking tot ‘t algemeen Nederlands: Over dit type zinnen, en wel die, waar ook een hervattend daar achterwege blijft ... wil ik enige opmerkingen maken. In de *familiaire omgangstaal kan men ze herhaaldelijk horen*’ 2) [cursivering van mij. S.]. Op grond van een bijna zestigjarige ervaring kan ik ‘t met deze uitspraak niet eens zijn. In ‘t gehele Utrechts-Hollandse taalgebied ten Zuiden van ‘t IJ wordt in de hier behandelde constructie schier altijd het ‘hervattend’ en verzwarend adverbium daar gebruikt b.v. *Lezen, daar houdt-ie niet van; werken, daar het-ie ‘n broertje an dood enz.* Het ontbreken van ‘daar’ is daar hoge *uitzondering*.

i. In ‘t hedendaagse Fries en de ‘Saksische’ dialecten, in ‘t bijzonder in ‘t Gronings, is de constructie *zonder ‘t adverbium ‘daar’* (Fri. *der*) de meest gewone, ‘t gebruik van dit verzwarend bijwoord is daar *uitzondering*. Uit ‘t Fries noteerde ik van dit laatste: E. Meinderts, *Aagtje Ysbrants* (ed. Brouwer). s. 27: ‘za reis hette nijs en mooi ta hebben, der hab ik zin oon’; en s. 46: ‘Omrinders en Schojers der haod ik oors net fen.’

j. ‘t Bovenstaande in enkele punten samenvattend, kunnen we zeggen: 1° de onderhavige constructie komt in ‘t Fries reeds voor in ‘t laatst van de 15de eeuw (1495); 2° noch door Sipma noch door ondergetekende zijn bewijsplaatsen uit ‘t Fries van de 16de en 17de eeuw gesignaleerd, maar op grond van het gebruik bij Nederlands-schrijvende Friezen als Peter van Thabor en N.J. Wieringa mogen we toch wel concluderen, dat ook in genoemde eeuwen de bovenbedoelde zinswending niet onbekend geweest is; ook ‘t vrij frequente voorkomen er van in de 18de eeuw wijst

2) Zie ook de discussie van Dr. Tj.W.R.de Haan en Dr. G. Gosses in *De Pompeblêdden*, XXIII (1952), s.14-15 en 45-48, alsook *De nieuwe Taalgids*, XIII (1919), 183, 253, 307 en XIV (1920), 293; en *Album-Grootaers*, blz. 220/21 (art. Dr. G.A.van Es).

in die richting. (J. Althuysen; E. Meinderts); 3° ook in de Nederlandse literatuur van de 16de tot de 18de eeuw treffen we de constructie enkele malen aan. 4° het voorkomen van de bedoelde zinswending bij Revius kan er op wijzen, dat ook de 'Saksische' dialekten die reeds in de 17de eeuw gehad hebben. 5° thans is de situatie zo, dat in 't algemeen Nederlands (Utrecht, ZdHolland) de constructie *met* 't hervattende adverbium '*daar*' de algemeen gangbare is, die *zonder* dit bijwoord is er uitzondering. Het tegenovergestelde is 't geval in 't Fries, 't Noord-Hollands en de Nedersaks. streektalen (speciaal in 't Gronings) hier is de constructie *zonder* 't adv. '*daar*' de meest gewone en die *mèt* dit bijwoord uitzondering.

Groningen.

Chr. Stapelkamp.

Nog eens**‘De constructie met vooropgeplaatst praepositionaal object.’**

In het stukje over bovengenoemd onderwerp in “*Us Wurk*” III, 4, s. 56, schreef ik: ‘noch door Sipma noch door ondergetekende zijn bewijsplaatsen uit ‘t Fries van de 16de en de 17de eeuw gesignaleerd.’ Inmiddels is mij echter gebleken, dat ook Gysb. Japicx de constructie gebruikt heeft, namelijk in *psalm* 16 (ed. Brouwer, Sipma, Haantjes. I, 107, 6), waar ‘t heet: ‘Doog’ *mijn goe dwaen kinne*’ Y nin baet *trog winne*.’

Aan de bewijsplaatsen uit de 18de eeuw kunnen nog de volgende toegevoegd worden: 1° J. Althuysen, *Friesche Rymlery*, I, 115: ‘it bart wol, dat de jeugd Al het toakommend is ynt minste næt *omjounne*’.

2° J. Althuysen, t.a.p. I, 132: ‘*Pytter* wol ik rymje *fin*.’

Chr. Stapelkamp.